

STICHTING BEHOUD DIERENWERELD VELUWE

Doel: Bescherming en behoud van alle op de Veluwe voorkomende diersoorten in hun natuurlijke omgeving, met inachtneming van de druk die een biotoop kan verdragen.

Bestuur: Wnd-Voorzitter: H. Kerssen tel. 055-335993
Secretaris: H.Kats tel. 055-558686
Penningmeester: H. Kerssen tel. 055-335993
Lid: W. Fiets tel. 055-556836
Lid: J. Rolfes tel. 055-413909

Nieuwe donateurs aanmelden bij:

Secretariaat: POSTBUS 103
7300 AC APELDOORN

Donaties: tot 16 jaar f 7,50
16 jaar en ouder f 10,00
voor het leven f 250,00

STICHTING
BEHOUD
DIERENWERELD
VELUWE

Voorwoord	blz.	3
Donatie 1992		4
Bibliotheek		5
Natuurlijke bossen		7
De boommarker		10
Jaarprogramma 1992		13
Evenementen 1992		17
Edelherten in het park "De Hoge Veluwe"		18
Donateursmiddag		25
Niet alleen voor grofwild		27
Een verslag uit 1932		28
Evaluatie wildviaduct A-50		29
Stichting behoud dierenwereld Veluwe		32

Tekeningen : W. Fiets, H. Bonekamp
Foto's : W. Fiets

De mens is het intelligentste van alle dieren en het meest dwaze
Namens de dieren,
Diogenes (412 - 323 v. Chr.)

Het voortbestaan van de diersoorten op aarde is afhankelijk van de gevoelige balans van de natuur.

Tot nu toe hebben vele dieren de inbreuk van de mens op hun bestaan overleefd. Maar wanneer wij niet leren de dieren op hun juiste waarde te schatten en een plaats op deze aarde voor hen zeker stellen, bestaat het gevaar dat wij de rijke en kleurrijke wereld ontdoen van vele bewoners. Wij hopen en geloven dan ook dat u samen met ons, ons enthousiasme voor de dierenwereld in al zijn vormen kunt delen

Onze Stichting was, evenals voorgaande jaren, in 1991 weer zeer actief en ook dit jaar zullen er weer vele activiteiten zijn, iets dat u zelf kunt constateren als u het jaar- en evenementenprogramma bekijkt.

De excursies zijn iets aangepast, gezien de grote belangstelling die hiervoor bestaat.

Voor invaliden willen we, indien daartoe behoefte bestaat, een aangepaste excursie organiseren. Neemt u hiervoor contact op met het secretariaat.

In plaats van een donateursmiddag zullen we in november van dit jaar een "open dag" houden, waarbij onze donateurs uiteraard van harte welkom zijn.

Het vrijwilligerswerk in het Vierhouterbos, waar we 5 jaar geweest zijn, is beëindigd in verband met het overlijden van de beheerder, de heer J. Prins. Vele jaren hebben we vrijwilligerswerk verricht in "zijn" bos. Tijdens deze werkzaamheden hebben we zeer veel van hem geleerd en een fijne vriendschap opgebouwd.

Inmiddels zijn we begonnen met vrijwilligerswerk op de Tongerense heide, een uniek gebied met natte heide nabij Gortel. Evenals op de Zandhegge, doen wij dit werk voor de Stichting Het Geldersch Landschap.

Hiervoor kunnen zich nog vrijwilligers aanmelden (opgave bij het secretariaat).

Het ledental van de Stichting groeit nog steeds. Waren er op 1 januari 1991 nog 401 donateurs, op 1 januari 1992 bedraagt dit aantal 458, een stijging van ruim 14% !!, mede dankzij de heer v.d. Woude uit Noord-Scharwoude, die maar liefst 29 nieuwe donateurs aanbracht. Iedereen die zich heeft ingezet om nieuwe donateur(s) aan te brengen zeg ik hierbij hartelijk dank.

Helaas hebben 2 bestuursleden, onze voorzitter de heer L. van der Meulen en de heer J. Kuiper, wegens drukke werkzaamheden elders hun bestuursfunctie ter beschikking gesteld. Beiden hebben met veel plezier jarenlang in het bestuur gezeten en zullen ook in de toekomst toch met de Stichting verbonden blijven. Het bestuur is hen zeer erkentelijk voor hetgeen zij in de afgelopen jaren hebben gedaan ten behoeve van de Stichting.

Gelukkig heeft de heer J. Rolfes uit Apeldoorn zich bereid verklaard een bestuursfunctie te willen vervullen. Daarnaast zal er nog een nieuw bestuurslid moeten komen.

waarnemend voorzitter,

H. Kerksen

Donatie 1992

Bijgaand treft u weer de acceptgiro aan ter betaling van uw donatie over het jaar 1992. Maar u zult hierbij een verandering opmerken ten opzichte van de voorgaande jaren: toen was altijd het donatiebedrag reeds ingevuld en nu hebben wij dit achterwege gelaten.

U zult het met ons eens zijn dat tien gulden donatie zeer laag is, kijkt u maar naar elke willekeurige andere natuurbeschermingsorganisatie.

Wij willen dit ook zeker zo houden!!

In het verleden zijn echter diverse donateurs bereid gebleken meer dan de donatie van f 10,00 over te maken.

Ook wij hebben (helaas) te maken met allerhande tariefsverhogingen o.a. het drukken van het blad en de portokosten.

Toch zijn wij geenszins van plan te donatie te verhogen.

Wij willen u hierbij echter wel vragen om op vrijwillige basis meer dan de minimum donatie van f 10,00 aan ons over te maken.

Immers hoe meer geld de Stichting ontvangt, hoe meer wij ons nog voor de Veluwe Flora en Fauna kunnen inzetten en diverse projecten steunen.

Wij rekenen in deze op uw medewerking.

Bibliotheek

Bij de stichting zijn een aantal boeken en rapporten welke de afgelopen jaren zijn verschenen, in te zien en eventueel te leen.

Onderstaand een overzicht van de publicaties.

nr	jaar	titel
1	1979	Broedvogelinventarisatie "het Woudhuis" e.o.
2	1980	Jaarverslag regionale milieuraad Oost Veluwe
3	1980	Inventarisatie weidevogelgebieden Brummen-Voorst
4	1980	Inventarisatie gierzwaluwen Oost-Veluwe
5	1981	Soortenrijkdom houtwalvegetaties
6	1981	Broedvogelinventarisatie Broekland-Woudhuis
7	1981	Onderzoek planten- en dierenwereld Koppelsprengen Ugchelen
8	1981	Betekenis vijvers in Apeldoorn voor overwinterende watervogels
9	1982	Leilinden in stedelijk gebied Apeldoorn
10	1982	Voorkomen van waterplanten in vijvers Apeldoorn
11	1983	Onderzoek aquatische macrofauna Beekbergse beek
12	1983	Onderzoek Flora en Fauna aantal vennen en Leemkuilen Hoog Soeren
13	1983	Onderzoek verspreiding reptielen en amfibieën in de Koninklijke Houtvesterij
14	1983	Jaarverslag 1982 regionale milieuraad Oost Veluwe
15	1984	Onderzoek verspreiding en biotoopkeuze reptielen en amfibieën op de Oost Veluwe
16	1984	Honderd jaar dagvlinderonderzoek in Apeldoorn e.o.
17	1984	Meerjarenplan Bosbouw
18	1983	Struktuurschema natuur- en Landschapsbehoud: deel D: Regeringsbeslissing deel E: Na parlementaire behandeling vastgestelde tekst
19	1983	De drie groene structuurschema's deel B: Hoofdlijnen uit de Inspraak deel C: Advies
20	1983	Inventarisatierapport over de Das in Nederland
21	1984	Wat is er met de Steenmarter in Nederland aan de hand?
22	1982	Dassen op de Zuid-Veluwe
23	1986	De verspreiding van de Boomarter in Nederland
24	1984	Het biotoop van de Boomarter op de Veluwe
25	1986	Natuurwetenschappelijke aspecten van het machinaal plaggen van de heide
26	1986	Dynamiek en dichtheid van bosvogels in geïsoleerde loofbosfragmenten

- 27 1985 Invloed van roofvogels en uilen op hun prooidieren
- 28 1985 Jaarverslag regionale milieuraad Oost Veluwe
- 29 1985 De Zwarte roodstaart in Apeldoorn en Twello
- 30 1986 De Oost Veluwse amfibieën en reptielen
- 31 1982 Het Vliegend hert in Nederland
- 32 1987 Onderzoek naar potentiële effecten van beekverbetering op een aantal kwelbekken in de gemeente Epe
- 33 1986 Stadsvogels en stedelijk groen
- 34 1987 Onderzoek naar de roodwilschadeproblematiek op een gedeelte van de Noord Veluwe
- 35 1987 Paddestoelen, Mossen en Korstmossen
- 36 1986 Atlas van de Nederlandse amfibieën en reptielen
- 37 1986 Nationaal Landschap Veluwe; deelplan zuidoost-Veluwe
- 38 1985 Herziening streekplan Veluwe
- 39 1987 Nationaal landschap Veluwe; deelplan Noordoost Veluwe
- 40 1986 Jaarverslag regionale milieuraad Oost Veluwe
- 41 1987 Atlas van de Nederlandse vogels
- 42 1979 Atlas van de Nederlandse broedvogels
- 43 1987 De gevolgen van bossterfte voor de openluchtrecreatie
- 44 1987 Onderzoek naar de potentiële effecten van ontwatering op Flora en Vegetatie van de kwelgebieden Epe-Vaassen
- 45 1987 Nota Faunabeheer gemeente Apeldoorn
- 46 1972 De Nederlandse trekvlinders
- 47 1986 Bescherming van vleermuizen
- 48 1988 De Das in Nederland
- 49 1988 Verbindingswegen voor plant en dier
- 50 1988 Grofwildvisie Veluwe
- 51 1989 Atlas van de Nederlandse dagvlinders
- 52 1989 Kleine zoogdieren in wegbermen
- 53 1988 De heide heeft toekomst
- 53a 1989 De toekomst van de heide
- 54 1989 Beken in Gelderland
- 55 1990 Natuurbeleidsplan
- 56 1988 Handleiding bescherming muurplanten
- 57 1989 Beschermingsplan dagvlinders
- 58 1990 Dagvlinders van de Benelux
- 59 1991 Vleermuizen

De bibliotheek is ondergebracht bij:

H. Kerssen
 Landmetersveld 913
 7327 KG Apeldoorn
 Tel: 055-335993

Natuurlijke bossen

---

door Gert Jan Blankena

Wie op de Veluwe woont, woont middenin de natuur. Naar de maatstaven van een westerling tenminste, want als je in een nieuwbouwwijk in Apeldoorn woont weet je wel beter.

Bovendien is onze Veluwe helemaal niet zo natuurlijk. Al dat natuurschoon waar elke zomer weer horden vakantiegangers op af komen is allemaal door mensenhanden gemaakt. Alle bossen op de Veluwe zijn aangeplant. En dat is het bos wel aan te zien ook: vaak zie je de bomen keurig in rijtjes staan, allemaal van dezelfde soort.

Douglassparren, Lariksen en Dennen. Houtakkers! In feite een soort landbouw, alleen duurt 't wat langer voordat je kunt oogsten.

De bosbouw heeft altijd een heel star principe gevolgd: na bodembewerking (ploegen of plantgaten boren) werd een kavel volgeplant met de gewenste houtsoort, Lariks bijvoorbeeld. Op elke anderhalve meter werd er een gepoot. Zodra ze groot genoeg waren om elkaar in de weg te staan werden ze gedund, zodat er weer licht, lucht en ruimte kwam. Zo'n dunning gebeurde eens in de 6-10 jaar. Vanaf de tweede dunning begon het bos hout te leveren en na zo'n 60 jaar was het bos "kaprijp": het kon geoogst worden. De hele kavel ging dan tegen de vlakke en werd weer ingeplant, zodat de hele cyclus weer opnieuw kon beginnen.

Is het u ook wel eens opgevallen dat je eigenlijk nooit meer zo'n kapvlakte ziet? De bosbouw is aan het veranderen; de starre principes worden eindelijk wat losgelaten.

Dat moest ook wel, want op de traditionele wijze viel er geen cent meer aan het bos te verdienen; integendeel: er moesten honderden guldens per hectare bij! En dan wil je het natuurlijk wel veranderen.

Er is gezocht naar methoden die minder werk verlangden, want reken er op dat bodembewerking, planten en dunnen veel arbeid vragen!

Bovendien heeft het bos vandaag de dag meer doelstellingen dan het produceren van hout. Het bos heeft een erkende functie als natuurgebied, waar plant en dier redelijk ongestoord zijn gang moet kunnen gaan. En dat konden ze uiteraard niet als er van de ene dag op de andere hele stukken bos tegen de vlakke gingen. Bovendien zijn bossen belangrijk geworden voor de recreatie: een open en gevarieerd bos heeft nu eenmaal een hogere belevingswaarde dan een donkere sparrenakker.

Dankzij de nieuwe wegen die de bosbouw nu inslaat zie je de bossen veranderen. Ze worden natuurlijker. Veel mensen moeten daar nog aan wennen; ze vinden het maar een rotzooitje in het bos, of, nog erger, ze zeggen dat het bos verloederd. Zoiets kun je natuurlijk alleen beweren als je ook op de hoogte bent van de veranderende doelstellingen van het bos, en aan die kennis ontbreekt het de meeste mopperaars, pardon, critici meestal.

En vooral de oudere bosbouwer heeft veel moeite met het begrijpen van wat er in het bos gebeurt. En, laten we eerlijk zijn, het valt ook niet mee om alles wat je hebt geleerd plotseling te moeten verlaten.

De laatste tijd zie je nog wel eens bomen met een touwtje er omheen geknoopt. Aanvankelijk denk je dan aan de restanten van een speurtocht, maar bij nader inzien is er dan toch wel erg vreemd gespeurd!

Deze touwtjes duiden op een nieuwe beheersvorm: hier wordt gewerkt met zogenaamde "toekomstbomen".

Bomen die veelbelovend zijn voor de toekomst zijn op deze wijze gemerkt en moeten zoveel mogelijk worden ontzien bij dunningen en bij het uitslepen van het hout. In zo'n bos worden verder de normale, periodieke dunningen uitgevoerd, maar de gemerkte bomen blijven uiteindelijk over. Op den duur betekent dit dat het bos lichter wordt: er staan minder bomen en er kan dus meer licht de grond bereiken. Dat is niet alleen van belang voor de plantengroei maar ook voor het bos zelf; op die manier kan het bos zichzelf verjongen.

Nu immers krijgen de zaden licht genoeg om te kunnen kiemen en op te groeien tot een nieuwe boom. Dat scheelt dus heel wat werk! Je moet er nu alleen nog maar voor zorgen dat er niet teveel bomen komen en dat betekent dat je regelmatig alle ongewenste opslag met de bosmaaier moet verwijderen. En in gebieden met Douglas kan dit toch nog al eens erg veel werk betekenen.

Onlangs zag ik een radicalere methode van bosbouw die me erg aansprak. Ik noem dit maar even de "natuurlijke methode", omdat ze ervan uit gaat dat in ons Veluws bos van nature slechts 4 boomsoorten voorkomen: de Eik, de Berk, de Beuk en de Den. Alle andere soorten zijn exoten: zij horen hier niet thuis, zijn dientengevolge gevoelig voor alles en nog wat, kunnen zich "agressief" gedragen (denk maar aan de Amerikaanse vogelkers en de groene Douglasspar) en zijn last but not least slecht voor de ontwikkeling van een goede, natuurlijke levensgemeenschap.

In principe is er dus geen plaats meer voor deze exoten. Dat lijkt radicaal maar het is wel een logisch gevolg als je het bos tevens de doelstelling "verdere ontwikkeling van de natuurlijke waarden" geeft

Volgens deze nieuwe methode begin je met het bos te dunnen. Afhankelijk van de

toestand van het bos kun je dit in een keer heel zwaar doen of dit over een aantal jaren uitsmeren, zodat de overblijvende bomen kunnen wennen aan de nieuwe situatie. En dat is natuurlijk wel nodig; ze vangen bijvoorbeeld nu veel meer wind dan voordien. Uiteraard laat je de beste, meest belovende bomen staan. Ook hier wordt het bos veel lichter, zodat er spontane verjonging kan optreden.

Maar met die spontane verjonging gaat het nog niet zo goed: de dikke zode van bosplanten, zoals bosbes, vossebes en bosgrassen verhinderen de kieming van boomzaden.

Door nu de zode pleksgewijs in stukken van 2-3 m² om te klappen (daar is een machine voor) kun je voor een prachtig kiembed zorgen. In feite doe je hier hetzelfde werk als een wild zwijn: ook die zet de zode op z'n kop en draagt op die manier z'n steentje bij aan de verjonging van het bos.

Alle zaden die door de wind verspreid worden vinden nu dus een prima plek om te kiemen. Eik en Beuk worden door dieren verspreid, bijvoorbeeld door Vlaamse gaaien en Eekhoorns. Zij begraven hun voorraden namelijk in kuiltjes in de grond. Omdat er nogal eens wat blijft liggen zijn ook deze zaden zeker van hun toekomst.

Bij een normale, dus natuurlijke wildstand zorgen Edelhert en Ree voor de noodzakelijke dunningen: zij eten 's-winters heel wat jonge boompjes op!

Op deze wijze ontstaat een heel gevarieerd open bostype waarin niet alleen de natuur alle kansen krijgt maar ook de bosbouwer nog aan zijn trekken komt. Het bos levert een constante stroom hout op: Beuk en Berk als open-haardhout, Eik en Den als zaaghout.

Experimenten met deze bostypen en deze vorm van beheer laten bovendien zien dat het bos in ieder geval uit de rode cijfers kan komen en misschien zelfs wel weer rendabel kan worden.

't Is even wennen aan het nieuwe bos. Maar verloederen? De natuur vaart er wel bij. En de bosbouwer (op termijn) ook.

Nu de zure regen nog.

De boommarter

Door H. Kerksen

Van deze martersoort is bij het publiek maar zeer weinig bekend. Maar niet alleen bij het publiek, ook de wetenschappers weten nog lang niet alles over dit prachtige dier. Reden hiervan is dat de boommarter een zeer schuw dier is, dat zich maar zelden laat zien. Bovendien speelt zijn leven zich af in de avondschemer en hoog in de bomen.

Desondanks wil ik u hetgeen van dit dier bekend is niet onthouden.

De boommarter behoort tot de familie van de marterachtigen, net als de steenmarter, das, bunzing, hermelijn, wezel en otter. Verwarring met zijn neef, de steenmarter is heel wel mogelijk. Regelmatig blijkt dan ook dat dode zogenaamde boommarters bij nader onderzoek door het R.I.N. steenmarters blijken te zijn. Dit maakt het natuurlijk zeer lastig om de verspreiding van de boommarter vast te stellen, temeer daar waarnemingen uit vroeger tijd slechts zelden nu nog gecontroleerd kunnen worden. Alleen bewaarde opgezette exemplaren uit vroegere tijden geven enig licht in deze duisternis. Zo heeft men kunnen vaststellen dat in de periode 1870-1945 zeker boommarters voorkwamen in Gaasterland, en op enkele plaatsen in Drenthe, Overijssel, Brabant, Utrecht en de Veluwe. Thans komt de soort alleen nog voor op de Veluwe en op enkele plaatsen in Friesland, Drenthe, Brabant en Utrecht. Het lijkt echter gerechtvaardigd te veronderstellen dat nu alleen nog op de Veluwe een levensvatbare populatie stand houdt, ofschoon er de laatste jaren enkele meldingen van doodgevonden boommarters afkomstig zijn uit de omgeving van Beverwijk en Amsterdam. Hiernaar wordt echter nog onderzoek gedaan.

In verschillende zoogdiergidsen staan als beste determinatie kenmerken vermeld de kleur van de keelvlak (bef) en de beharing van de voetzolen. Echter bij zowel de steenmarter als bij de boommarter komen zoveel verschillende variëteiten voor en overlappen deze elkaar dat vaststelling van de soort hierop niet mogelijk is. De enige manier om met zekerheid de soort vast te stellen is de kleur van de ondervacht (wolhaar) en de kleur van de snuit. Bij de steenmarter is de kleur van de snuit veel lichter van kleur dan de voorpoten, terwijl van de boommarter de bruine kleur van snuit en voorpoten vrijwel gelijk is. De kleur van het wolhaar op de flank is bij de steenmarter licht gekleurd, soms zelfs wit, terwijl de boommarter bruinachtige wolharen heeft.

Op de Veluwe heeft de boommarter een duidelijke voorkeur voor oude beukenopstanden. In deze oude beuken komen vaak grotere holtes voor welke van belang zijn als schuilplaatsen. Tegenwoordig laat men ook andere loofbomen o.a. eik ouder worden zodat het best kan zijn dat te zijner tijd ook deze bomen als schuilplaats kunnen gaan dienen. In verband met het voedselaanbod is echter een natuurlijk bos met verschillende boomsoorten en met een rijke ondergroei wenselijk.

Wat het voedsel betreft wordt er wel eens beweerd dat de boommarter zo zeldzaam zou zijn omdat zijn (zogenaamd) hoofdvoedsel, de eekhoorn, ook niet talrijk aanwezig is.

Dit is echter niet waar. Natuurlijk vangt de boommarter wel eens een eekhoorn, maar hij is een alleseter. Zijn voedsel bestaat uit kikkers, slangen, kevers, wespen, eieren, mollen en regenwormen. Het hoofdvoedsel bestaat echter uit vogels, muizen, konijnen en jonge hazen. In de nazomer en herfst komen daar nog vruchten en bessen bij.

De roltijd (=paartijd) van de boommarter valt in de zomer, maar de jongen worden pas in maart-april geboren. Ook deze soort heeft dus een uitgestelde dracht, net als de das (zie ons nummer van 1991). Gemiddeld worden er 4 jongen geboren. Na ongeveer 6 maanden worden deze zelfstandig. Een boommarter kan ongeveer 10 jaar oud worden.

Samenvattend kan gezegd worden zoals Dr. S. Broekhuizen van het R.I.N. schreef: De boommarter is niet alleen een van de zeldzaamste, maar ook een van de moeilijkst te onderzoeken zoogdiersoorten die we in ons land hebben. Maar misschien is juist zijn verborgen levenswijze wel de beste bescherming.

Literatuur:

Broekhuizen, S. & G.J.D.M. Muskens.:

De boommarter in Nederland: er is meer dan alleen de Veluwe,
De nederlandse jager, jaargang 92 nr. 5.;

Broekhuizen, S. & M.P. Melchers & G.J.D.M. Muskens:

Boommarters (martes martes) in het westen van Nederland: een nieuwe
ontwikkeling of steeds over het hoofd gezien?
Lutra 1990 deel 33 nummer 1

Muskens, G.J.D.M.:

Uiterlijke kenmerken van boommarter (martes martes) en Steenmarter (martes
foina).
Lutra 1984 deel 27 nummer 3;

Muskens, G.J.D.M. & S. Broekhuizen.:

De verspreiding van de boommarter (martes martes) in Nederland,
Lutra 1986 deel 29.

Reuver, E & F. van der Zee.:

De biotoop van de boommarter (martes martes) op de Veluwe, Rijksinstituut voor
Natuurbeheer, 1984.

Jaarprogramma 1992

Omdat met onze wildspeurtochten steeds meer mensen mee willen doen en de indruk bestaat dat een aantal mensen alleen mee gaan voor een wandeling en niet zozeer om wild te speuren, hebben we besloten om onze excursies te splitsen in wildspeurtochten en wandelingen. Voor een wildspeurtocht geldt een maximum aantal deelnemers van 15. Voor een wandeling is geen maximum vastgesteld. Wij hopen door deze indeling u nog meer van de natuur te kunnen laten genieten. Bij het jaarprogramma is duidelijk aangegeven of het om een wildspeurtocht of wandeling gaat.

Voor de wildspeurtochten, wildkanselbezoek en nachtelijke fietstocht dient u zich minimaal 2 dagen van te voren op te geven, daar anders niet gegarandeerd kan worden dat u mee kunt.

07 maart : **Dia-lezing** met als onderwerp : Tussen IJssel en Veluwe te houden in de kantine van Radio Kootwijk door de natuurfotograaf Ruud Knol. Aanvang 14.00 uur.

11 april : **Wildspeurtocht** op de fiets. Vertrek 's-morgens om 07.00 uur vanaf de parkeerplaats aan het einde van de Wieselseweg.

02 mei : **Wandeling** in de boswachterij Ugchelen-Hoenderloo. De onder sommigen onder u bekende boswachter de heer Linde zal u rondleiden. Vertrek om 10.00 uur vanaf motel "de Cantharel".

16 mei : **Wildspeurtocht** te voet in het "Kroondomein", bekend om zijn rijke wildstand. Vertrek 19.00 uur vanaf restaurant "de Echopot".

30 mei : **Wildkanselbezoek** in de boswachterij Ugchelen-Hoenderloo. Aan de boswachter van dit gebied, de heer Linde, die ons deze avond zal vergezellen kunt u al uw vragen kwijt voor wat betreft het wildbeheer in dit voormalige "Staatswildreservaat". Vertrek 20.00 uur vanaf motel "de Cantharel".

13 juni : **Wandeling** over het Landgoed de Zwaluwenburg, gelegen ten noordoosten van de bebouwde kom van 't Harde, en eigendom van het Geldersch Landschap. De districtsbeheerder van deze Stichting zal ons over dit landgoed rondleiden. Verzamelen om 10.00 uur bij het AC restaurant in 't Harde, gelegen aan de Eperweg direct naast de afslag van de A-2 Zwolle-Harderwijk).

- 11 juli : Wildspeurtocht op de fiets, speciaal voor de vroege vogels onder u. Denkt u eraan dat als we vertrekken het nogal koud kan zijn, terwijl bij het vorderen van de dag de temperatuur behoorlijk op kan lopen. Vertrek om 05.30 vanaf de Wieselseweg.
- 08 augustus : **Wandeling** in het Nationaal park "de Hoge Veluwe". De auto kunt u buiten het park parkeren, zodat de toegangsprijs voor het park, die u uiteraard zelf dient te voldoen, beperkt wordt. De toegangsprijs voor wandelaars bedraagt fl. 7,00 per persoon. Vertrek om 18.00 uur vanaf de ingang "Hoenderloo".
- 12 september: **Wildspeurtocht** op de fiets, met kans op hertenbranst. Vertrek om 07.00 uur vanaf de Wieselseweg.
- 26 september: **Nachtelijke fietstocht** door de leefgebieden van het grofwild. Tijdens deze tocht is er (hopelijk) alle kans om het burlen van de herten te horen. Dit is een tocht waarbij warme kleding + warme drank absoluut noodzakelijk is. Vertrek om 23.00 uur vanaf de "Echoput".
- 03 oktober : **Wildkansbezoek** (zie 30 mei). Echter ook nu is er kans op "hertenbranst"
Vertrek om 16.30 uur vanaf de "Cantharel".
- 14 november : **Open dag.** te houden in de aula van het Gymnasium aan de Kastanjelaan 17 (wit gebouw) te Apeldoorn. Op deze dag zal onze Stichting zichzelf presenteren en kan iedereen de gehele dag langs komen voor informatie over de Stichting of het kijken naar een doorlopende dia-serie of zomaar een praatje komen maken. Tevens zal er een mini-tentoonstelling zijn. Openingstijd van 10.00 tot 16.00 uur.
We rekenen op uw aller komst !!!
- 26 jan. 1993 : **Wandeling in de sneeuw ??** Het lijkt ons leuk als deze wens in vervulling zou gaan. Maar ook zonder de sneeuw willen we gewoon een lekkere wandeling maken. Vertrek om 14.00 uur vanaf de parkeerplaats van restaurant "Het Jachthuis" te Hoog Soeren.

De meeste wandelingen en wildspeurtochten zullen ongeveer 3 uur duren.

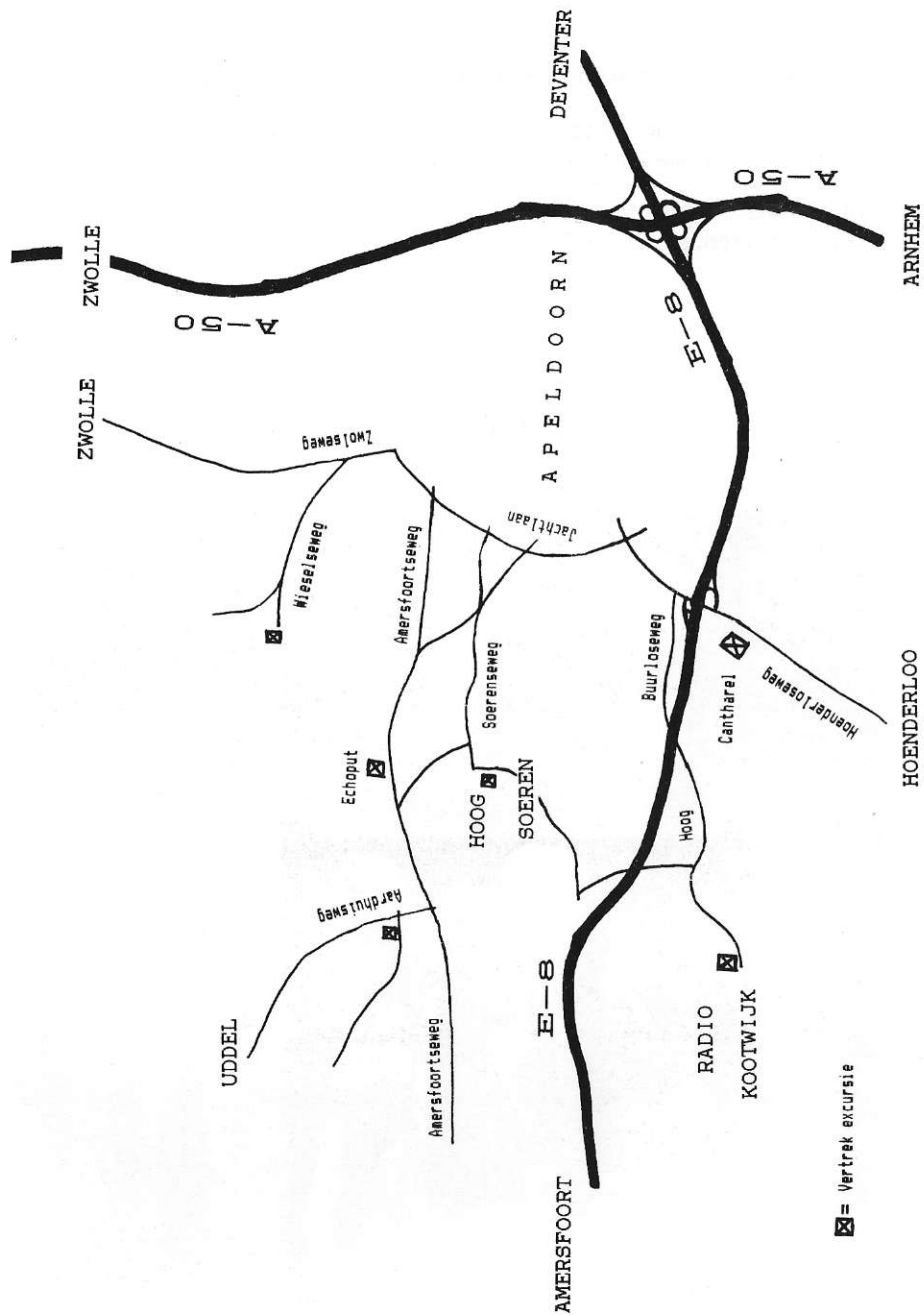
Aanmeldingen voor wildspeurtochten, wildkansbezoek en nachtelijke fietstocht tenminste 2 dagen van te voren bij:

Dhr. H. Kats, tel. 055-558686

Dhr. H. Kerksen, tel. 055-335993

Evenementen 1992

Regelmatig is onze Stichting middels een kraam of stand op een of ander evenement vertegenwoordigd. Omdat we echter meestal niet zover van te voren over de exacte data's beschikken konden we deze derhalve ook niet aan u doorgeven.

Voor dit jaar echter zijn al wel verschillende data's bekend. Hieronder vindt u hiervan een overzicht.

We hopen u op een van deze evenementen te mogen ontmoeten.

07 t/m 09 februari: **TUINBEURS 1992** in de Rijnhal te Arnhem.

Op deze beurs zal alles wat met uw tuin te maken heeft door diverse ondernemers getoond worden. Ook diverse organisaties op het gebied van natuur- en milieu zullen aanwezig zijn.

22 + 23 mei : Manifestatie "**ZORG VOOR ONS BOS**" in het natuurpark Berg & Bosch te Apeldoorn.

19 september: **BIJENMARKT UGCHELEN**, van 10.00 - 16.00 uur.

26 september: **BIJENMARKT EERBEEK**, van 10.00 - 16.00 uur.

TUINBEURS

VOOR GELDERLAND

FEBRUARI

7	8	9
VRIJDAG	ZATERDAG	ZONDAG
14.00-22.00	10.00-18.00	10.00-18.00

RIJNHAL ARNHEM

Edelherten in het park "De Hoge Veluwe"

door Elio Pelzers.

Gesloten wildbanen zijn er in Nederland vooral op de Veluwe. De meeste van deze wildbanen ontstonden tegen het einde van de negentiende eeuw en aan het begin van de twintigste eeuw. De overheid en particulieren kochten in die tijd op grote schaal grond, die was vrijgekomen door het wegvallen van de markenstructuur (gronden in onverdeelde eigendom) op de Veluwe. De Wm.H. Müller en Co's Algemeene Exploitatie Maatschappij (lees: dr. A.G. Kröller) kocht vanaf 1909 ongeveer 6800 ha grond op de Veluwe, waarvan een groot deel bestemd was voor de jacht. Dit werd de basis voor het landgoed De Hoge Veluwe.

Voor het edelhert, als een van de markantste diersoorten in het Nationale Park, heeft altijd grote aandacht gekregen. Het onlangs geïnventariseerde archief van de Stichting Het Nationale Park De Hoge Veluwe in Hoenderloo vormde, vanwege de aanwezigheid van veel geschikt archiefmateriaal, een goede basis om het beheer van de edelherten historisch te belichten.

Ontginning en bebossing.

A.G. Kröller wilde het landgoed Hoenderloo bestemmen voor een omheind wildpark, zo bleek uit een onderzoek van de Nederlandse Heidemaatschappij, gedaan in 1910. Het landgoed bestond bij de aankoop vooral uit woeste gronden (heide, kaalslagen, zandverstuivingen) en slechts uit weinig loofhout. Het terrein was niet erg geschikt voor grofwild als edelherten en reeën. De Nederlandse Heidemaatschappij adviseerde om het landgoed flink te bebossen en de bestaande bossen te verbeteren. Verder raadde de Heidemij het omzetten van woeste grond in wildakkers aan. De woeste grond diende eerst te worden geploegd en bemest met slakkenmeel, kainiet en eventueel kalk en chilisalpeter. Wisselbouw was essentieel voor de wildakkers: gras en klavers afgewisseld met haver of rogge en hakvruchten. De wildakkers en drinkplaatsen zouden met brede loofhoutsingels moeten worden omgeven. De rapporteurs dachten dat de wildstand zich evenredig met het in cultuur brengen van de woeste grond zou uitbreiden.

Bijvoeding vormde een belangrijk onderdeel van het wildbeheer. In de winter werden grote hoeveelheden eikels, kastanjes en beukenoten aangevoerd. Zo kocht de beheerder in december 1919 bijna 44.000 kg eikels en kastanjes.

Opbouw hertenstand.

Kröller heeft herten, reeën, moeflons, zwijnen en kangoeroes uit binnen- en buitenland laten uitzetten. De geïmporteerde edelherten waren afkomstig uit de Karpaten, Tsjechoslowakije, Schotland, Rominten (Oost-Pruisen), de Harz en Het Loo. De inheemse herten werden zoveel mogelijk uit de omheinde wildbaan van

het landgoed Hoenderloo geweerd. Ze werden vrijwel allemaal geschoten. De basis van het hertenbeheer op het landgoed vormde het zogenaamde 'Hegen mit der Büchse', waarbij het schieten van slechte exemplaren, geregelde bloedverversing en bijvoeding de centrale begrippen zijn. Jachttopziener W. Nab, in dienst bij de Kröllers en later bij de Stichting Het Nationale Park De Hoge Veluwe, schatte het aantal edelherten in de gesloten wildbaan in de jaren dertig op meer dan 350 stuks. Dit cijfer zal waarschijnlijk betrekking hebben gehad op het begin van de jaren dertig, want in oktober 1935 bedroeg de roodwildstand ongeveer 220 stuks. In de daarop volgende jaren lag de schatting lager. Mogelijk huisden er in de jaren twintig zelfs ongeveer 600 edelherten op het landgoed.

Het beheer ging niet altijd van een leien dakje. Wildproblemen, inherent aan het beheer van omheinde wildbanen met een gemiddeld meer dan natuurlijke stand per hectare, deden zich onder meer voor in november 1911, toen 14 stuks grofwild stierven door lupinose.

Wild zien belangrijk.

De Wm.H. Müller en Co's Algemeene Exploitatiemaatschappij verkocht in 1935 het landgoed aan de Stichting Het Nationale Park De Hoge Veluwe. De grofwildjacht werd hetzelfde jaar aan de Kröller-Müller Stichting verpacht voor een periode van tien jaar. De huurster verplichtte zich om de stand op het aanvingsniveau te handhaven. Plannen om het aantal edelherten te reduceren liet het parkbestuur in 1935 snel varen. 'Wild zien' scoorde toen hoog bij de bezoekers van het Nationale Park.

Het recreatiemotief speelde ook na de oorlog nog een voorname rol. In 1967 noemde 55% van een groep geënqueteerde Parkbezoekers dit motief voor hun aanwezigheid op de Hoge Veluwe. In 1985 gaf ruim 7% van het publiek 'wild zien' aan als beweegreden voor een bezoek aan het Park, maar in werkelijkheid deed 47% van alle bezoekers een poging om wild te zien. Vooral bij de verblijfsrecreanten, die hun vakantie in de omgeving van het park hebben, scoorde 'wild zien' hoog. De beheersvisie van voor 1935 werd ook na de oprichting van Het Nationale Park De Hoge Veluwe gehandhaafd: 'Hegen mit der Büchse'. Drijfjachten op edelherten kwamen in die tijd niet voor op de Hoge Veluwe.

De Duitse tijd

De inkomsten van de Stichting liepen na augustus 1939 sterk terug door de mobilisatie. Het bestuur besloot tot scherpe bezuinigingen. Zo wilde men onder meer de roodwildstand met 40% terug brengen. In januari 1940 bevonden zich ca. 175 edelherten in het Nationaal Park. De conditie van de dieren was vlak voor de oorlog goed. De steeds zwaarder wordende geweien, -door velen gezien als een indicator voor de kwaliteit van een hertenpopulatie-, stemde de beheerder tot tevredenheid. Men vermoedde dat de goede conditie van het roodwildbestand werd veroorzaakt door bijvoeding met sesamkoeken en hooi, afkomstig uit de Wieringermeer.

Jhr. W.H. de Beaufort (1881-1976) speelde voor, tijdens en na de oorlog een belangrijke rol in het grofwildbeheer in het Nationale Park. In zijn visie gingen bosbouw, natuurbescherming en jacht harmonisch samen. Dit wordt weerspiegeld in zijn activiteiten voor vele verenigingen en organisaties, zoals de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, de Stichting Het Utrechts Landschap, de Koninklijke Nederlandse Jagers Vereniging, de Nederlandse Vereniging van Bouseigenaren etc. Tijdens de oorlog adviseerde hij de parkleiding bij hun onderhandelingen met de Duitsers over het grofwildbeheer.

De Duitsers vorderden de jacht op de Hoge Veluwe. Aanvankelijk stelden zij zich, de omstandigheden in ogenschouw genomen, welwillend op, maar vanaf 1944 ging het grondig mis. Duitse soldaten joegen met het in zicht komen van hun nederlaag steeds ongedisciplineerder. Tijdens de laatste oorlogsmoanden werden de rasters zwaar beschadigd en kon het wild naar buiten ontsnappen. Het bijvoeden en het onderhoud van de wildakkers was gedurende het verloop van de bezetting steeds

minder geworden. Het aantal edelherten werd in mei 1945 op 28 exemplaren geschat. De rentmeester noemde vlak na de bevrijding de gezondheidstoestand van het roodwild goed. Door het geringe aantal dieren was er blijkbaar voldoende voedsel aanwezig. Een grote klap was het verlies van ongeveer 1/3 deel van het grondgebied van het Nationaal Park, in 1940 gevorderd door de bezetter voor de aanleg van het militaire vliegveld Deelen. Het wild zag hierdoor het leefgebied danig verminderen.

Na de oorlog was de parkleiding zeer terughoudend met het schieten van edelherten. De roodwildstand was in het voorjaar van 1950 aangegroeid tot ongeveer 75 stuks. Maatregelen ter verbetering van de wildstand, zoals bijvoeden en het dichten van de rasters, hadden een positief resultaat op de groei en ontwikkeling van de populatie. Naoorlogse pogingen om edelherten vanuit Duitsland en het kroondomein Het Loo in te voeren leden schipbreuk.

Het Sint Hubert Gilde.

Het bestuur van de Stichting wilde een ander wildbeheer dan voor de oorlog. De nadruk diende in hun ogen te liggen op de bescherming van de fauna en het bevorderen van het natuurlijk evenwicht. Dit betekende onder meer een lagere wildstand. Jhr. W.H. de Beaufort nam in 1950 het initiatief tot de oprichting van het St. Hubert Gilde. Het Gilde bestond uit jagers, die jaarlijks een donatie aan de Stichting deden voor het wildbeheer. De Gildeleden hadden het recht om grofwild in het Nationale Park te schieten. De omvang en de aard van het afschot werd bepaald door directie en bestuur. Het door het bestuur voor afschot vrijgegeven werd door de jagermeester van het Gilde verloot onder de leden.

De Gildeleden werden bij de bers- en aanzitjacht op roodwild begeleid door een jachtopziener. De aanwijzingen van de jachtopzieners waren in het veld bindend. De drijfjachten werden door de jagermeester na overleg met de directie georganiseerd.

Het financiële aspect van deze wijze van beheer, niet onbelangrijk vanwege de inkomsten, was regelmatig aan kritiek onderhevig. Ir. J.H. van Tuil, de toenmalige directeur, verzette zich in 1962 tegen een geopperd systeem van de meestbiedende, omdat hij negatieve gevolgen voor de jacht en het wild verwachtte.

Gestage toename hertenstand.

Het jaarlijks aantal geschoten edelherten nam na 1950 gestaag toe. Tussen 1950 en 1967 werden jaarlijks gemiddeld bijna 50 herten geschoten. De voorjaarsstand in 1955 bedroeg volgens schattingen zo'n 102 exemplaren. In 1965 was dit opgelopen tot ongeveer 253 exemplaren; een naar de mening van de beheerder te hoge stand. In de daarop volgende jaren werd de stand door verhoogd afschot sterk teruggebracht. De beheerder was zich ervan bewust dat de tellingen meestal een onderwaardering van de werkelijke stand opleverden. A. Langenbach, het toenmalige hoofd terreinbeheer, berekende in 1968 een voorjaarsstand van 173 edelherten. Langenbach constateerde in de tweede helft van de jaren vijftig en de

jaren zestig een goede geslachtsverhouding in het Nationaal Park. Hij schreef dit toe aan de jacht.

spatzen
± 10 maart

bastgewei
± 15 mei

vegen
± 15 juli

afwerpen
± 1 maart

Geweien maatgevend.

De parkbeheerder was tussen 1950 en 1968 doorgaans tevreden over de kwaliteit van de hertenpopulatie. Als belangrijkste maatstaf hanteerde men de beoordeling van de geweien, vooral het aantal enden. Langenbach gebruikte in zijn analyses ook afschotcijfers van abnormale en slecht ontwikkelde dieren (kurketrekkers, platkoppen, knopspitsers en gaffels) alsmede poeliersgewichten voor een kwaliteitsbeoordeling van de hertenbevolking. Zijn conclusie was genuanceerder. Voor 1958 omschreef hij de kwaliteit als redelijk, na 1958 als slechter. Mogelijk zorgde het terugbrengen van de te hoge hertendichtheid na het midden van de jaren zestig voor onder meer een gunstig effect op de conditie van de dieren. C.H.J. Maliepaard, de toenmalige directeur van het Faunabeheer van het Ministerie van Landbouw en Visserij, stelde in 1966 dat het biotoop van de Hoge Veluwe arm was. Het aanleggen van wildakkers en bijvoederen van het grofwild werd door hem als een grote noodzaak ervaren. Dit gold ook voor het Instituut voor Toegepast Biologisch Onderzoek in de Natuur (ITBON), in 1970 overgegaan in het Rijksinstituut voor Natuurbeheer (RIN). Deze instelling was sedert de tweede helft van de jaren zestig nauw betrokken bij het wildbeheer op de Hoge Veluwe. Jaarlijks stelden de hieraan verbonden wildbiologen een rapport samen, dat diende als discussiestuk voor het vast te stellen afschotplan. Hun adviezen waren gebaseerd op het idee van de instandhouding of verkrijgen van een biologisch verantwoorde opbouw van het wildbestand binnen het raster.

Een belangrijk hulpmiddel voor het beheer was de aanleg van een fotoarchief van de mannelijke dieren. Hierdoor werd de geweiontwikkeling nagegaan, werden dubbeltellingen vermeden en werd de kans op foutief afschot verminderd. Het RIN pleitte aan het begin van de jaren zeventig voor een flexibel beheer ten aanzien van vaste voorzieningen in het Nationale Park. Door het soepel hanteren van rustgebieden, wandelroutes, voerplaatsen en bijvoerschema kon de beheerder inspelen op het gedrag van het wild en de dagelijkse werkzaamheden in het veld. De adviezen van W.A. Weyland, wildbioloog van het RIN, gingen in de jaren zeventig uit van een minimum-voorjaarsstand van 150 herten. In 1978 werd dit advies verhoogd tot 160 herten.

De jaren tachtig.

Begin jaren tachtig werd een aantal veranderingen doorgevoerd. In de bestaande rustgebieden bij het vliegveld Deelen en het Bosje van Staf werd de hoeveelheid dekkingsbos uitgebreid. In de buurt van de Vogelvijvers kwam er een rustgebied bij. De parkleiding verbeterde de wildobservatieplekken voor het publiek en breidde het aantal uit.

Het bijvoederen van het grofwild bleef in deze periode een belangrijke pilaar binnen het faunabeheer. Toen door de enorme schade aan de heide in 1979, veroorzaakt door het heidehaantje, het aanbod van ruwvoedsel voor de herten gevaar liep, voederde men langdurig bij. Het bijvoederen werd ook als een instrument voor het sturen van het wildzoekend publiek gebruikt.

De tweede helft van de jaren tachtig brachten een verandering in denken met zich mee. In 1985 werd het Otterlose Zand aan de Wildbaan toegevoegd, waardoor het leefterrein voor het grote wild met ca. 700 ha toenam tot 3700 ha. Het Stichtingsbestuur besloot tot een bijstelling van de tot dan toe gevolgde koers. De Jachtmethodiek veranderde: minder bersjacht en meer aanzitjacht met een verkorting van de jachtperiode. De aantallen edelherten namen toe (voorjaar 1987: 187; voorjaar 1988: 225; voorjaar 1989: 190; voorjaar 1990: 218). Het bijvoederen ging flink omlaag. Er wordt momenteel alleen nog in de winter en het vroege voorjaar bijgevoerd met hooi en pulpmix. Het aantal voorzieningen, zoals wildweiden, likzoutstenen en drinkplaatsen, voor de edelherten nam toe, vooral met het oog op de zichtbaarheid voor het publiek. Een andere overweging was het feit, dat de beheerder de herten uit de dekking naar de vlakke wilde lokken door ze meer gebruik te laten maken van het daar aanwezige natuurlijke voedsel. Het inzicht was gegroeid, dat er meer natuurlijk voedsel voor handen was, waarschijnlijk door de toename van de biomassa van het gras als gevolg van meer stikstofdepositie vanuit de lucht. Door het verstrekken van voer in de bossen van de rustgebieden verviel de noodzaak voor de dieren om op de vlakten te laveien. De rustgebieden werden verplaatst, waardoor meer open terreinen in de rustgebieden kwamen te liggen. De effecten van de wijzigingen worden nauwlettend door het eigen jachtpersoneel en wetenschappers van de Landbouwuniversiteit in Wageningen en het RIN in de gaten gehouden.

Wetenschappelijker.

Het roodwildbeheer op het landgoed de Hoge Veluwe is in de loop van deze eeuw redelijk constant gebleven, ondanks de wisselende accenten. Steeds was er sprake van bijvoederen, selectief afschot door aanzit- of bersjachten en vroeger in mindere mate door drijfjachten, afschot door derden, (na 1935) rekening houden met publieksbelangen en het gesloten houden van de wildbaan. Tot in de jaren zestig speelde praktijkervaring een doorslaggevende rol bij de bepaling van het roodwildbeheer. De inschakeling van externe expertise, zoals het ITBON (later het RIN) en de Wageningse Landbouwuniversiteit sinds het begin van de jaren zestig gaf het wildbeheer een meer wetenschappelijke benadering.

E. Pelzers, archiefonderzoeker en bioloog.

Bronnen.

Archief Stichting Het Nationale Park De Hoge Veluwe, inv.nrs 144-154, 258, 335. Brouwer, G.A., 1949. Enige historische bijzonderheden over het edelhert in Nederland en een beschouwing over de Veluwe edelherten als natuurbeschermingsobject. In: In het voetspoor van Thijsse.

Langenbach, A., 1968. Grofwildbeheer- en jacht op 'De Hoge Veluwe', in de periode 1948-1966, met bijlagen. Jaaroverzichten 1948-1966. Intern rapport.

Pelzers, E., 1990. Grofwildbeheer in het Nationale Park De Hoge Veluwe. Spiegel Historiae, 25: 261-264.

Stefels, C.J., 1989. Veranderingen in het grofwildbeheer op de Hoge Veluwe. Het Edelhert, 23 (4):32-34.

Bovenstaand artikel werd met welwillende toestemming in zijn geheel overgenomen uit het blad Zoogdier, jaargang 2 nr 3 (september 1991), een uitgave van de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming en de Nationale Campagne Bescherming Roofdieren.

Inlichtingen over de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming: Jansbuitensingel 14, 6811 AB Arnhem.

Donateursmiddag 26 oktober 1991

---

door H.L. Kats

Op initiatief van enkele donateurs heeft het bestuur een donateursbijeenkomst georganiseerd vóór en dóór donateurs van onze Stichting. Deze middag is gehouden in de PTT-kantine te Radio-Kootwijk, nabij het gebied waar wij zo'n 150 vogelnestkasten verzorgen. Het leek ons goed de Stichting ook te presenteren bij de inwoners van Radio-Kootwijk, aangezien zij ons regelmatig in hun woongebied bezig zien met de nestkasten.

Zo'n 50 uitnodigingen zijn rondgebracht. Prettig was het te constateren dat veel buurtbewoners op deze uitnodiging zijn ingegaan. Helaas moesten wij ook vaststellen dat het aantal aanwezige donateurs tegenviel. Na het openingswoord van de voorzitter heeft de Stichting zich, middels een dia-serie met toelichting, gepresenteerd aan het publiek. Aan de orde kwamen o.a. onze excursies, werkzaamheden in bos en heide, presentatie tijdens diverse evenementen, vogelnestkastenproject, dassenproject, grofwildvoeringen en de roodwild- en zwartwildtellingen. Na onze presentatie kwamen enkele donateurs aan de beurt. Als eerste de heer Dupon met onder meer een prachtige dia-serie over het Naardemeer. In de pauze kon onze informatie-stand bezocht worden, onze bibliotheek ingekeken worden, afworpstangen van "ons" Berg en Bos hert uitvoerig worden bewonderd, diverse tentoonstellingsmaterialen worden bekeken.

Een prachtig ingelijst verslag (op rijm) van een wildspeurfietstocht en door donateurs gemaakte foto's lagen uitgesteld op enkele tafels. Er was een dia-serie te zien via een doorkijkscherm (donateurs tijdens excursies en wildspeurtochten) en er was gelegenheid tot het voeren van gesprekken, onder het genot van een verfrissing.

Na de pauze kwam er een zeer fraaie dia-serie over de Veluwe van de heer en mevrouw Voorhaar, deze werd door middel van "overvloei" met twee projectoren vertoond. Tot slot een uitgebreide serie met geluid van de heer en mevrouw van der Doe, uiteraard betrekking hebbende op onze prachtige Veluwe.

De middag werd door de aanwezigen zeer gewaardeerd.

Ook is het aantal donateurs deze middag weer toegenomen.

In 1992 zullen wij iets dergelijks zeker herhalen, maar dan in de vorm van een "open dag".

Graag willen wij de volgende mensen bedanken voor hun spontane medewerking: Dhr. Willemsen (foto's), de fam. van As (gedicht), fam. Voorhaar (dia's), de heren Dupon, Fiets en de fam. van der Doe voor hun dia's en foto's, de fam. van Triest (kantinebeheer) en uiteraard de PTT voor het beschikbaar stellen van hun kantine in Radio-Kootwijk.

Niet alleen voor grofwild

Onder bovenstaande titel verscheen in maart 1987 een rapport van de hand van Maria Augustijn, onder begeleiding van B.E.J. Litjens, stafmedewerker van de Directie Natuur, Milieu en Faunabeheer belast met faunazaken en J.L. van Haaften van de vakgroep natuurbeheer.

Hieronder volgt een samenvatting.

Middels mondelinge enquêtes en literatuur is een eerste beeld verkregen van de effecten die maatregelen, genomen in het kader van het grofwildbeheer, op niet-grofwild hebben. De ree is in dit geval niet tot het grofwild gerekend. Maatregelen als jacht, jachttoezicht, rasters en roosters, rustgebieden en het verbeteren van de voedselsituatie voor het grofwild (bijvoeren, wildakkers, wildweiden, bladakkers, likstenen, waterverschaffing) blijken effecten op andere dieren uit te oefenen. De grootte van de effecten was in het algemeen niet goed na te gaan. Voor das, vos, raaf en buizerd bestaat de indruk dat het extra voedsel dat voor hen beschikbaar komt als gevolg van beheersmaatregelen, belangrijk is om zich te handhaven en eventueel uit te breiden. Rustgebieden en jachttoezicht verschaffen de rust die veel roofvogels nodig hebben. Zoelen creëren biotopen voor amfibieën. Naast deze directe effecten spelen ook indirecte: Op wildakkers en weiden leven meer muizen, zodat de buizerd meer voedsel heeft; het beheer van de wildweiden (o.a. maaien) bepaalt mede het voorkomen van vlinders; het aanleggen van wildweiden en -akkers in bosgebieden creëert overgangen van bos naar open ruimte, wat gunstig is voor diverse zangvogels; enzovoort. Afhankelijk van de diersoort scheidt een maatregel of een pakket maatregelen nieuwe leefruimten of breidt ze die uit. Soms ook blijken maatregelen elkaar onderling te beïnvloeden.

In de meeste gevallen zijn de neveneffecten van het grofwildbeheer positief voor andere diersoorten. Soms kan zo'n positieve invloed versterkt worden door het nemen van aanvullende, niet speciaal op het grofwild gerichte, maatregelen, zoals bijvoorbeeld het dunnen van het bos in de directe omgeving van een zoel.

Literatuur:

Augustijn, M.

Niet alleen voor grofwild.

Rapport in het kader van de studie biologie aan de Landbouwniversiteit Wageningen. Maart 1987.

Een verslag uit 1932

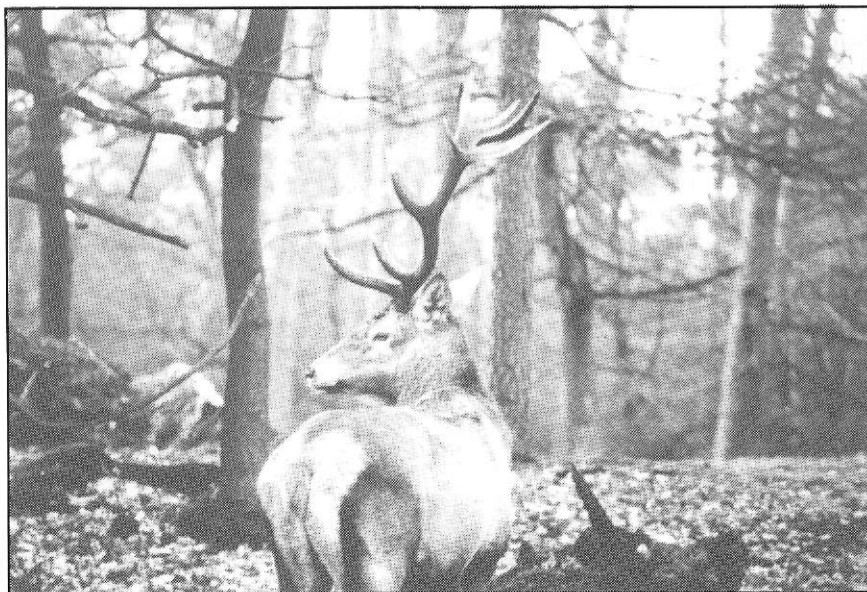
Tegenwoordig staat de jacht nog al eens ter discussie.

Vroeger dacht men hier echter genuanceerder over dan tegenwoordig en accepteerde men gewoon dat de jacht erbij hoorde.

In een artikel in "de Wandelaar" uit augustus 1932 vertelt de Veluwekenner. A.B. Wigman een verhaal over de edelherten.

Het artikel eindigt als volgt:

"Desondanks zou ik het kloeke edelwild, dat zoo menigen gang door de wilde ongereptheid van ons Veluweland op prettige wijze verlevendigt en verrijkt, niet gaarne willen missen, want al te zeldzaam is het reeds geworden. In de groote wildbanen moge het nog veelvuldig voorkomen - in de vrije natuur zijn er nog slechts enkele gedeelten, die zich gelukkig in liefdevolle handen bevinden, waar de forsche bok zijn spoor in het stuifzand of den modderigen oever van een oude schapenwasch achterlaat. Toegenegen jachtpersoneel, dat zich van de groote waarde, die zulk een edel bezit heeft, welbewust is, beschermt het tegen ongepatenteerde achtervolging, houdt het veld rustig en helpt in den winter, als de natuurlijke laven te schamel wordt met onbekrompen voedselvoorziening. Afschot vindt maar heel matig en steeds volkomen weidelijk plaats, zoodat het getal van dit statige wild vrijwel op peil blijft en ieder, die wat van de levensgewoonten der herten en hun standplaatsen weet, het hart eraan kan ophalen, zelfs nog wel even op zoo'n heeten, doodschen Julidag, toen alles uitgestorven leek."

Evaluatie wildviaducten A-50

door H. Kerssen

In februari 1991 verscheen er aan de hand van de heer Litjens van het consultantschap Natuur, Milieu en faunabeheer een rapport over de evaluatie van de wildviaducten over de A-50, in het jaar 1989.

De 2 grootste aangrenzende terrein-eigenaren, Staatsbosbeheer (Woeste Hoeve) en Natuurmonumenten (Terlet) hebben het veldtoezicht op de wildviaducten 2 keer per week op dinsdag en donderdag controles op de aan- of afwezigheid van zoogdieren laten verrichten.

De waarnemings- en registratiemethodiek is bij uitvoering door verschillende personen op een zelfde wijze uitgevoerd en de gegevens zijn op een daartoe bestemd registratieformulier ingevuld.

Op elk viaduct vond controle en registratie van prenten plaats op een onbegroeide strook met een breedte van 1,5 tot 2 meter tussen de beide rasters. Daarna werden de eventuele aanwezige sporen op de stroken weer uitgewist.

Het bleek dat op Terlet zowel Edelhert, Ree als Wild zwijn van de wildpassage gebruik maakten. Het Edelhert en het Wilde zwijn zelfs het hele jaar. In de bronsttijd van de Edelherten werd van de passage niet meer gebruik gemaakt dan de rest van het jaar, dit in tegenstelling tot het Wilde zwijn. In de paartijd van dit dier werd er vooral door de mannelijke dieren meer over het viaduct gewisseld. Kleine groepjes reeën, bestaande uit Reegeit(en) met bijbehorende kalveren verplaatsen zich praktisch het gehele jaar door over het viaduct. Van Reebokken werd dit alleen in de paartijd waargenomen.

Bij de Woeste Hoeve werden behalve de drie hierboven genoemde soorten ook het Damhert nog waargenomen. Het Edelhert en Wilde zwijn gebruikten het gehele jaar door het viaduct als passage, terwijl het Ree evenals het Damwild als standwild aanwezig was.

De Woeste Hoeve werd verder nog benut door Das en Vos en Terlet door Konijn en Vos.

In totaal werden er in 1989 de volgende aantallen passages op de Woeste Hoeve vastgesteld:

totaal aantal passages:	539 dieren, waarvan
Edelhert	: 153 dieren
Wild zwijn	: 292 dieren
Ree	: 43 dieren
Damhert	: 51 dieren

Voor Terlet zijn dit de volgende aantallen:

totaal aantal passages: 1022 dieren, waarvan

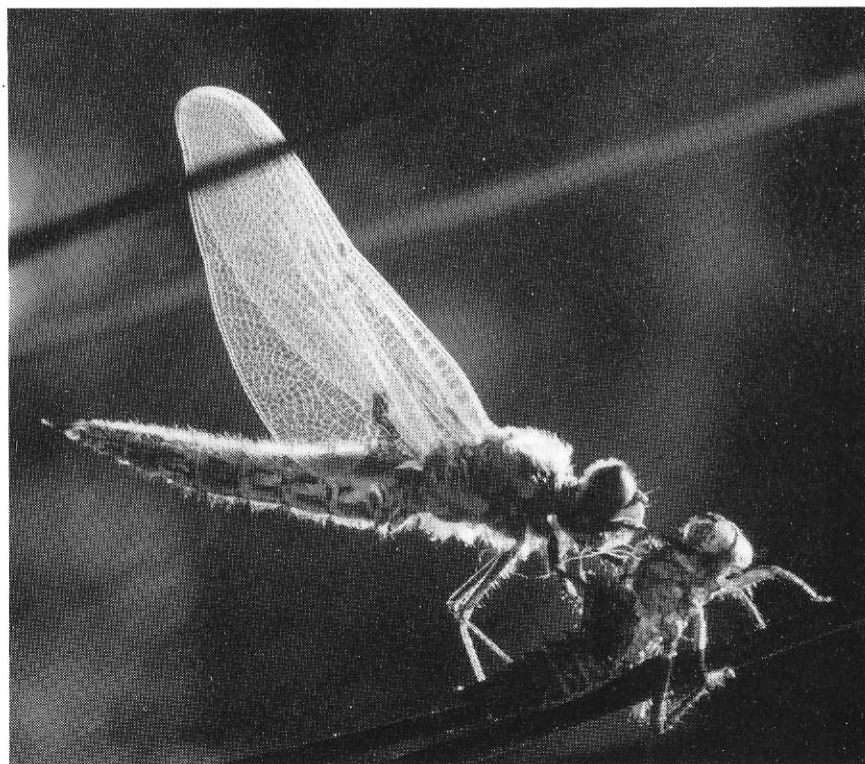
Edelhert: 294 dieren

Wild zwijn: 690 dieren

Ree: 38 dieren

Deze resultaten tonen aan dat beide wildviaducten voor passage van het grofwild goed voldoen.

Literatuur: Litjens, B.E.J., consulentenschap Natuur, Milieu en Faunabeheer; Evaluatie wildviaducten A50; februari 1991.

BLUWE

BEHOUD DIERE

apenheul

INFOTEL.055-559200